

Denizli İlinde Bir Aile Sağlığı Merkezine Başvuranların Bitkisel Tedavi Kullanma Durumu ve Görüşleri

The Use of Herbal Treatment and Opinions of Applicants to A Family Health Center in Denizli Province

Mustafa Ulaş¹, Nilüfer Emre², Aysun Özşahin³, Tamer Edirne⁴

Atf/Cite as: Ulaş M, Emre N, Özşahin A, Edirne T. Denizli ilinde bir aile sağlığı merkezine başvuranların bitkisel tedavi kullanma durumu ve görüşleri. Türk Aile Hek Derg. 2024;28(4):141-148.

ÖZ

Amaç: Bu çalışmada bir aile sağlığı merkezine başvuran kişilerde bitkisel tedavi yöntemlerine başvurma sıklığı, nedenleri, bitkisel tedaviler hakkındaki düşünceleri ve bu tedaviler için bir sağlık profesyoneline danışıp danışmadıklarını tespit etmek amaçlanmıştır.

Yöntem: Tanımlayıcı kesitsel tipteki bu araştırma, 01 Şubat – 31 Mart 2024 tarihleri arasında Denizli 15 Mayıs Aile Sağlığı Merkezinde yapılmıştır. Veri toplanması çalışmaya katılmayı kabul edenlere yüz yüze anket şeklinde uygulanmıştır. Ankette 22 soru bulunmaktadır. Ankette katılımcılara bitkisel tedavi kullanım durumlarına ve bitkisel tedaviler hakkındaki düşüncelerine yönelik sorular sorulmuştur. Veriler IBM SPSS Statistics sürüm 22 programı kullanılarak değerlendirilmiştir.

Bulgular: Çalışmaya 200 kişi dahil edildi. Katılımcıların yaş ortalaması 42,8±15,9 yıl ve %55'i kadın olarak saptanmıştır. Katılımcıların %79,5'inin bitkisel tedavi kullandıkları bulunmuştur. Bitkisel tedavi kullanan katılımcıların %50,3'ünün bağımsızlık sistemini güçlendirmek için kullandıkları tespit edilmiştir. En çok kullanılan bitkisel ürünler nane-limon (%57,8), ihlamur (%56,6) ve karışık bitki çaylarıdır (%49,6). Bu çalışmada katılımcıların bitkisel tedaviler hakkındaki bilgi kaynakları %65,4 oranında aileden biri, akraba iken ikinci sırada %45,9 oranı ile internet kullanımındır. Katılımcılar bitkisel ürünleri en çok aktardan almayı tercih etmektedirler. Katılımcıların %69,8'inin kullandıkları bitkisel tedaviyi doktora danışmadıkları bulunmuştur. Katılımcıların bitkisel tedaviyi yüksek oranda güvenilir bulduğu ve genelde başkalarına da önerdiği bulunmuştur.

Sonuç: Bu çalışmada katılımcıların yüksek oranda bitkisel tedavi kullandıkları görülmektedir. Ancak gerek çalışmada gerekse literatürde katılımcılar bitkisel tedavileri doktorlara danışmadan kullanmakta ve bu da bitkisel tedavilerin bilinçsiz kullanılmasına neden olmaktadır. Gün geçtikçe bitkisel tedavileri kullanan kişi sayılarının arttığı düşünüldüğünde bitkisel tedavilerin olumlu ya da olumsuz etkilerinden dolayı hekim kontrolünde kullanımı önem arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: Bitkisel tedavi, Bitkisel ürün, Birinci basamak, Alternatif tedaviler

ABSTRACT

Objective: This study aimed to determine the frequency of using herbal treatment methods in people applying to a family health center, their reasons, their thoughts about herbal treatments and whether they consult a health professional for these treatments.

Method: This descriptive cross-sectional study was conducted at Denizli 15 Mayıs Family Health Center between 01 February and 31 March 2024. Data collection was conducted in the form of a face-to-face survey for those who agreed to participate in the study. There are 22 questions in the survey. In the survey, participants were asked questions about their use of herbal treatments and their opinions about herbal treatments. The data were evaluated using IBM SPSS Statistics version 22 program.

Results: 200 people were included in the study. The average age of the participants was 42.8±15.9 years and 55% were female. It was found that 79.5% of the participants used herbal treatment. It was determined that 50.3% of the participants using herbal treatment used it to strengthen the immune system. The most commonly used herbal products are mint-lemon (57.8%), linden (56.6%) and mixed herbal teas (49.6%). In this study, the participants' sources of information about herbal treatments were a family member and a relative with a rate of 65.4%, and the second most common source of information was internet use with a rate of 45.9%. Participants mostly prefer to buy herbal products from herbalists. It was found that 69.8% of the participants did not consult a doctor about the herbal treatment they used. It was found that the participants found herbal treatment highly reliable and generally recommended it to others.

Conclusion: In this study, it was observed that the participants used herbal treatment at a high rate. However, both in the study and in the literature, participants use herbal treatments without consulting

Received/Geliş: 11.07.2024

Accepted/Kabul: 26.11.2024

Publication date: 27.12.2024

Corresponding Author:

M. Ulaş

ORCID: 0009-0009-7968-1171

Pamukkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi,

Aile Hekimliği Anabilim Dalı,

Denizli, Türkiye

✉ mstf.ulas@gmail.com

N. Emre

ORCID: 0000-0002-6519-0920

Pamukkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi,

Aile Hekimliği Anabilim Dalı,

Denizli, Türkiye

A. Özşahin

ORCID: 0000-0002-5768-4146

Pamukkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi,

Aile Hekimliği Anabilim Dalı,

Denizli, Türkiye

T. Edirne

ORCID: 0000-0001-9683-5624

Pamukkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi,

Aile Hekimliği Anabilim Dalı,

Denizli, Türkiye

doctors, which causes the unconscious use of herbal treatments. Considering that the number of people using herbal treatments is increasing day by day, it is important to use herbal treatments under the supervision of a physician due to their positive or negative effects.

Keywords: Herbal therapy, Herbal product, Primary care, Alternative therapies

GİRİŞ

Geleneksel tıbbın uzun bir geçmişi olmasına rağmen son yıllarda dünya çapında popülerliği arttı.^[1] Dünya çapında geleneksel tıbbın kullanımındaki artışla birlikte, geleneksel tedavilerin etkileri ve etkinliği toplum sağlığı için önemli hale gelmiştir. Geleneksel tedaviler; sağlığın sürdürülmesinde, fiziksel ve ruhsal hastalıkların önlenmesinde, teşhisinde, iyileştirilmesinde veya tedavisinde kullanılan, farklı kültürlerle özgü teori, inanç ve deneyimlere dayanan, açıklanamayan veya açıklanamayan bilgi, beceri ve uygulamaların toplamıdır.^[1-3]

Geleneksel tıp DSÖ'ye (Dünya Sağlık Örgütü) üye ülkelerin en az %80'i tarafından kullanılmaktadır. Türkiye'nin de içinde bulunduğu Doğu Akdeniz, Güneydoğu Asya ve Batı Pasifik bölgelerindeki üye ülkelerin %90'ından fazlasında geleneksel tıbbın kullanıldığı bildirilmiştir.^[4]

Bitkisel tedaviler de geleneksel tıbbın çok kullanılan tedavi yöntemlerinden biridir. Bu tedaviler bitkilerin aktif bileşenlerini veya diğer bitki materyallerini veya bileşimlerini içeren otlar, bitkisel malzemeler, bitkisel preparatlar ve bitmiş bitkisel ürünleri içerir.^[1]

Aynı zamanda bitkiler modern tıbbın da çok kullandığı tedavi yöntemlerinden biridir. Bitkiler ilaç üretiminde ve geliştirilmesinde büyük rol oynamaktadır. Yaklaşık 200 yıl önce, ilk farmakolojik olarak aktif saf bileşik olan morfin, haşhaş Papaver somniferum'un tohum kabuklarından çıkarılan afyondan üretilmiştir. Bu durum bitkilerin uygun dozlarda saflaştırılabileceği ve uygulanabileceğini göstermiştir. Bu keşif günümüzde ticari ilaç sektörüne büyük katkı sağlamıştır.^[5]

Literatürde rastlanan bazı kaynaklarda geleneksel ve tamamlayıcı tıbbın tarihçesinin Çin ve Ayurvedik tıba (Hindistan'a) dayandığı varsayılmaktadır.^[6] Geleneksel Çin tıbbı hastalıkları önlemek ve iyileştirmek gibi birçok uygulamayı kapsamakla birlikte bitkisel tedaviler bu uygulamaların temelini oluşturmaktadır.^[5]

Geçmişten günümüze şifa kaynağı olarak kabul edilen birçok bitkisel tedavi yöntemi günümüzde de

kullanılmaya devam etmekte ve bu alana olan ilgi her geçen gün artmaktadır.^[5] Başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerinde reçeteli ve reçetesiz olarak market ve eczanelerde bitkisel ürünler satışa sunulmaktadır.^[7] Benzer şekilde Türkiye'de eczanelerde bitkisel ürünler satışa sunulurken son yıllarda marketlerde de sunulmaya başlanmıştır. Türkiye'de bu ürünlerin satışı hakkında en son 2023 yılında Resmi Gazete'de Geleneksel Bitkisel Ürünler Ruhsatlandırma Yönetmeliği yayınlamıştır.^[8]

Bu çalışmada, Aile Sağlığı Merkezimize başvuran bireylerden oluşan bir örneklemin bitkisel tedavi kullanma durumları ve görüşleri hakkında bilgi sahibi olmak amaçlanmaktadır.

GEREÇ ve YÖNTEM

Kesitsel analitik tipteki bu araştırma, 01 Şubat – 31 Mart 2024 tarihleri arasında Denizli 15 Mayıs Aile Sağlığı Merkezi'nde yapılmıştır. Aile Sağlığı Merkezi'ne başvurup çalışmamıza katılmayı kabul eden 18 yaş ve üzeri hastalar çalışmaya alınmıştır. Bu tarih aralığında 18 yaş altı, mental ve zihinsel açıdan anket sorularını cevaplayamayacak kişiler tarafımızca çalışma dışı bırakıldı. Çalışmanın örneklemini StatCalc programında %86,7 prevalans, %5 hata payı ile gerçekleştirilen hesaplamada %95 güven aralığında 200 kişi olarak hesaplanmıştır.^[7] Bu nedenle çalışmanın örneklemini 200 kişi belirlenmiş olup sayıya ulaşınca çalışma bitirilmiştir. Araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme tekniği ile anket uygulanmıştır. Çalışma öncesinde Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 12.12.2023 tarih ve 20 sayılı kurul onayı alınmıştır. Anket formunda katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ve bitkisel ürün kullanımı ile ilgili bilgi ve davranışları yer almaktadır.

Verilerin toplanması

Verileri elde etmek için literatürdeki benzer çalışmalardan faydalanılarak hazırlanan anket formu uygulandı.^[7,9,10] Bu çalışma yüz yüze, anketteki soruların doldurulması şeklinde yapılmıştır. Anketin giriş bölümünde bu çalışma hakkında aydınlatılmış onam bölümü bulunmaktadır. Ankette 22 soru bulunmaktadır. Anketin ilk bölümünde katılımcıların sosyo-demografik verileri; yaş, cinsiyet eğitim düzeyi, medeni hal, gelir

durumu, kronik hastalık varlığı sorulmuştur. Ankette katılımcılara, bitkisel tedavi kullanım durumları, bitkisel tedaviler hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Ankette katılımcıların bitkisel tedavi kullananların hangi şikayetleri için bitkisel tedavi kullandıkları, hangi bitkisel ürünleri kullandıkları, kullandıkları bitkisel ürünleri nereden aldıkları, bitkisel tedavi hakkında bilgiyi kimden aldıkları, bitkisel tedavileri yararlı bulup bulmadıkları, doğal bulup bulmadıkları, doktora danışıp danışmadığı şeklinde sorular yer almaktadır.

Verilerin analizi

Araştırma verileri IBM SPSS 22 istatistik programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Sürekli değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu görsel (histogram ve olasılık grafikleri) ve analitik yöntemler (Kolmogorov-Smirnov/ Shapiro-Wilk testleri) kullanılarak araştırılmıştır. Araştırmanın tanımlayıcı istatistikleri ortalama, standart sapma, sayı (n) ve yüzde (%) kullanılarak gösterilmiştir. Araştırmada kategorik değişkenler arasında fark olup olmadığını göstermek için Ki Kare Testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık için p değerinin 0,05'den küçük saptanması koşulu aranmıştır.

BULGULAR

Çalışmaya 200 kişi katılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması $42,8 \pm 15,9$ yıl ve %55,5'i kadın (n=111) ve %44,5'nin (n=89) eğitim düzeyinin üniversite/yüksek lisans olduğu belirlenmiştir. Çalışmaya katılanların %39,0'unda (n=78) kronik hastalık bulunmaktadır. Kronik hastalık bulunanların; %34,6'sında (n=27) hipertansiyon, %35,6'sında (n=20) diyabet, %12,8'inde (n=10) kardiyovasküler sistem, %11,5'inde (n=9) gastrointestinal sistem, %11,5'inde (n=9) solunum sistemi, %10'unda (n=8) tiroid, %7,6'sında (n=6) onkolojik, %7,6'sında (n=6) nörolojik sistem, %6,4'ünde (n=5) romatolojik rahatsızlıklar bulunmaktadır.

Katılımcıların %79,5'inin bitkisel tedavi kullandığı tespit edilmiştir. Bitkisel tedavi kullananların %15'inin düzenli olarak bu tedavileri kullandıkları bulunmuştur. Katılımcıların %57,0'si bitkisel tedavileri yararlı bulunduğunu belirtmiştir (Tablo 1).

Çalışmada katılımcıların bitkisel ürün kullanımı ile ilgili sorulara verdikleri cevaplar Tablo 2'de gösterilmiştir. Katılımcıların bitkisel tedavi kullanma nedenleri incelendiğinde %50,3'ünün bağışıklık sistemini güçlendirmek için, %40,8'inin ağrı şikayetini

Tablo 1. Katılımcıların sosyodemografik özellikleri, bitkisel tedavi kullanım durumu ve düşünceleri

	n	%
Cinsiyet		
Kadın	111	55,5
Erkek	89	44,5
Eğitim düzeyi		
Okur-yazar değil	1	0,5
İlköğretim	54	27,0
Lise	56	28,0
Üniversite/ Yüksek lisans	89	44,5
Medeni hal		
Evli	120	60,0
Bekar	55	27,5
Boşanmış	18	9,0
Eşi vefat etmiş	7	3,5
Gelir durumu		
Gelir giderden az	63	31,5
Gelir gidere eşit	95	47,5
Gelir giderden fazla	42	21,0
Kronik hastalık		
Yok	122	61,0
Var	78	39,0
Bitkisel tedavi kullanma durumu		
Evet	159	79,5
Hayır	41	20,5
Bitkisel tedaviler hakkındaki düşünceniz		
Yararlı buluyorum	114	57,0
Yararı hakkında emin değilim	74	37,0
Yararsız buluyorum	11	5,5
Zararlı buluyorum	1	0,5

azaltmak/kesmek için kullandıkları bulunmuştur. Katılımcılara bitkisel tedaviyi kullanma amaçları sorulduğunda, katılımcıların %44,0'ünün hastalığın ilerlemesini engellemek amacıyla bu tedaviyi kullandığı bulunmuştur. Katılımcılar hangi bitkisel tedavileri kullanıyorsunuz sorusuna, %57,8'i nane-limon, %56,6'sı ıhlamur, %49,6'sı ise bitkisel çaylar şeklinde yanıt vermiştir. Sıklıkla tercih edilen bitkisel ürünlerin içecek olarak tüketilen ürünler olduğu görülmektedir. Katılımcıların %6,9'unun diğer seçeneğinde belirttiği bitkisel ürünler; aslanpençesi, dut yaprağı, soğan kabuğu, akgünlük, atkestanesi, biberiye, meyan kökü, deve diken, karahindiba, ardıç, açlık otu şeklindedir. Katılımcıların %62,4'ü bitkisel ürünleri aktardan aldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların bitkisel tedavi hakkındaki bilgi kaynakları %65,4 gibi yüksek bir oranla aileden biridir. Bunu %45,9 ile ikinci sırada internet kullanımı izlemektedir. Katılımcıların kullandıkları tedaviyi doktora danışma durumları sorulduğunda %69,8'inin kullandıkları bitkisel tedaviyi doktora danışmadıkları bulunmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Katılımcılardan bitkisel tedavi kullananların kullanma nedenleri, kullandıkları ürünler ve bilgi kaynakları

	n	%
Bitkisel tedavi kullanma nedenleri*		
Bağıışıklık sistemini güçlendirmek	80	50,3
Ağrı şikayetini azaltmak ve/veya kesmek	65	40,8
Zayıflamak	26	16,3
Stres azaltmak	17	10,6
Nezle(burun akıntısı)	15	9,4
Ateş düşürmek	13	8,1
Yara tedavisi	10	6,2
Mide yanması	6	3,7
Döküntü	5	3,1
Kanser tedavisi	4	2,5
İdrar yanması	2	1,2
Tansiyonu düşürmek	2	1,2
Kabızlık	2	1,2
Böbrek taşı düşürmek	2	1,2
Tiroid rahatsızlığının tedavisi	1	0,6
Prostat hastalığının tedavisi	1	0,6
Bitkisel tedavileri kullanma amacı		
Hastalığın ilerlemesini engellemek için	70	44,0
Tamamen iyileşmek için	57	35,8
Diğer tıbbi tedavilerin işe yaramadığını düşündüğünüz için	15	9,4
Destek için	8	5,0
Diğer tıbbi tedavilerde yan etki yaşadığınız için	5	3,1
Tıbbi tedaviler pahalı olduğu için	3	1,9
İlaçları azaltmak için	1	0,6
Kullandığımız bitkisel ürünler*		
Nane-limon	92	57,8
İhlamur	90	56,6
Bitkisel çaylar(karışık bitki çayı, kış çayı vb.)	79	49,6
Kekik	66	41,5
Adaçayı	62	38,9
Kantaron	53	33,3
Sarımsak	15	9,4
Bitkisel karışım(sıvı)	8	5,0
Zencefil	6	3,7
Bamya tohumu	4	2,5
Çam kozalağı	4	2,5
Diğer	11	6,9
Kullandığımız bitkisel ürünleri nereden aldınız *		
Aktar	126	79,2
İnternet	26	16,3
Eczane	26	16,3
Kendi toplama	23	14,4
Hekim	1	0,6
Bitkisel tedaviler hakkındaki bilgiyi nereden aldınız *		
Aileden biri, akraba	104	65,4
İnternet, sosyal medya	73	45,9
Komşunuz/Arkadaşınız	38	23,8
Aktar	32	20,1
Sağlık personeli (Hekim/Hemşire)	25	15,7
Eczacı	14	8,8
Televizyon-Gazete	12	7,5
Kullandığımız bitkisel tedaviyi doktora danışma durumu		
Evet	48	30,2
Hayır	111	69,8

Bitkisel tedavi kullanan katılımcılara bitkisel tedavi alırken ilaç kullanımını bırakıp bırakmadığı sorulduğunda %45,3'ünün ilaç kullanımını bırakmadıkları bulunmuştur. Bitkisel tedavi kullanan katılımcılara sorulan 'bitkisel tedavilerin ilaçlardan daha doğal olduğunu düşünüyor musunuz' sorusunu %75,8'i evet şeklinde yanıtlamıştır. 'Bitkisel tedavinin ilaçlardan daha yararlı olduğunu düşünüyor musunuz' sorusuna %61,9'u hayır cevabını vermiştir. Bitkisel tedavi kullananlara bitkisel tedaviyi güvenilir buluyor musunuz sorusuna %72,9'u evet cevabını vermiştir. 'Bitkisel tedavi kullananlar bitkisel tedaviyi başkasına önerir misiniz' sorusuna %69,4 evet cevabını vermiştir.

Katılımcıların bitkisel tedavi kullanma durumlarını cinsiyete göre karşılaştırdığımızda kadınların erkeklerden daha fazla bitkisel tedavi kullandıkları tespit edildi ve istatistiksel olarak anlamlı bulundu ($p < 0,001$, $\chi^2: 17,16$). Katılımcıların bitkisel tedavi kullanımları eğitim durumuna, gelir durumuna ve kronik hastalık durumuna göre karşılaştırıldığında anlamlı farklar bulunmadı (sırasıyla $p = 0,61$ $\chi^2: 0,25$; $p = 0,809$ $\chi^2: 0,38$; $p = 0,283$ $\chi^2: 1,15$) (Tablo 3).

Katılımcıların bitkisel tedaviler hakkındaki düşünceleri cinsiyet, eğitim düzeyi, gelir durumu ve kronik hastalık durumuna göre değerlendirildiğinde, yalnızca kronik hastalık durumuna göre sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p = 0,005$) (Tablo 4).

Kullandıkları bitkisel tedaviyi doktora danışma durumlarına göre katılımcıların cinsiyete, eğitim düzeyine, gelir durumuna ve kronik hastalık açısından karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı farklar bulunmamıştır ($p > 0,05$) (Tablo 5).

Tablo 3. Katılımcıların bitkisel tedavi kullanma durumunun demografik özelliklere göre karşılaştırması

	Bitkisel tedavi kullanma durumu				
	Evet		Hayır		p
	n	%	n	%	
Cinsiyet					
Kadın	100	90,1	11	9,9	<0,001
Erkek	59	66,3	30	33,7	
Eğitim düzeyi					
Lise altı eğitim düzeyi	45	81,8	10	18,2	0,617
Lise ve üstü eğitim düzeyi	114	78,6	31	21,4	
Gelir durumu					
Gelir giderden az	50	79,4	13	20,6	0,809
Gelir gidere eşit	77	81,1	18	18,9	
Gelir giderden fazla	32	76,2	10	23,8	
Kronik hastalık durumu					
Var	65	83,3	13	16,7	0,283
Yok	94	77,0	28	23,0	

Tablo 4. Katılımcıların bitkisel tedavi hakkındaki düşüncelerinin demografik özelliklerle karşılaştırması

	Bitkisel tedaviler hakkındaki düşünceleriniz								p
	Yararlı buluyorum		Yararından emin değilim		Yararsız buluyorum		Zararlı buluyorum		
	n	%	n	%	n	%	n	%	
Cinsiyet									
Kadın	67	60,4	38	34,2	5	4,5	1	0,9	0,520
Erkek	47	52,8	36	40,4	6	6,7	0	0,0	
Eğitim düzeyi									
Lise altı eğitim düzeyi	24	43,6	25	45,5	5	9,1	1	1,8	0,041
Lise ve üstü eğitim düzeyi	90	62,1	49	33,8	6	4,1	0	0,0	
Gelir durumu									
Gelir giderden az	35	55,6	22	34,9	5	7,9	1	1,6	0,110
Gelir gidere eşit	51	53,7	42	44,2	2	2,1	0	0,0	
Gelir giderden fazla	28	66,7	10	23,8	4	9,5	0	0,0	
Kronik hastalık durumu									
Var	33	42,3	38	48,7	7	9,0	0	0,0	0,005
Yok	81	66,4	36	29,5	4	3,3	1	0,8	

Tablo 5. Katılımcıların bitkisel tedaviyi doktora danışma durumlarının demografik özelliklerle karşılaştırılması

	Kullanılan bitkisel tedaviyi doktora danışma durumu				p
	Evet		Hayır		
	n	%	n	%	
Cinsiyet					
Kadın	33	33,0	67	67,0	0,315
Erkek	15	25,4	44	74,6	
Eğitim düzeyi					
Lise altı eğitim düzeyi	13	28,9	32	71,1	0,823
Lise ve üstü eğitim düzeyi	35	30,7	79	69,3	
Gelir durumu					
Gelir giderden az	20	40,0	30	60,0	0,136
Gelir gidere eşit	18	23,4	59	76,6	
Gelir giderden fazla	10	31,3	22	68,8	
Kronik hastalık durumu					
Var	23	35,4	42	64,6	0,235
Yok	25	26,6	69	73,4	

TARTIŞMA

Bitkiler çok eski çağlardan beri tedavi amaçlı kullanılmaktadır. Zamanla modern tıbbaya yönelik gelişmeler olsa da bitkisel tedaviler hala kullanılmakta ve günümüzde de bu alana olan ilgi giderek artmaktadır. Çalışmada, katılımcıların yüksek oranda bitkisel tedavi kullandıkları ve bu tedavileri yararlı buldukları anlaşılmıştır. Katılımcıların bitkisel tedavileri çoğunlukla bağışıklık sistemini güçlendirmek için kullandıkları bulunmuştur. En çok kullanılan bitkisel ürünler nane-limon, ıhlamur, bitkisel çaylardır. Bu çalışma katılımcıların bitkisel tedavileri doğal bulunduğunu ancak ilaçlardan daha etkili olmadığını düşündükleri anlaşılmıştır. Katılımcılar bitkisel ürünleri en çok aktardan almayı tercih etmektedirler. Katılımcıların bitkisel tedaviler hakkındaki bilgi kaynakları yüksek

oranda akraba ilişkileridir. Çalışmada katılımcıların bitkisel tedaviyi doktorlara danışmadan kullandıkları bulunmuştur. Katılımcıların bitkisel tedaviyi yüksek oranda güvenilir bulduğu ve genelde başkalarına da önerdiği bulunmuştur.

Bitkisel tedaviler geçmişten günümüze kadar popülerliğini korumakta ve sıklıkla başvuru alan tedavi yöntemlerindedir. Literatürde bitkisel tedavi yöntemlerinin sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde 2017 yılında yayınlanan geniş çaplı bir çalışmada kişilerin %35'inin bitkisel tedavi kullandığı bulunmuştur. Aynı çalışmada lise ve üstü eğitimlilerde bu oranın %37 olduğu bulunmuştur.^[11] Almanya'da yapılan bir araştırmada yaşam boyu herhangi bir zamanda bitkisel tedavi kullananların oranı %86,7 bulunmuştur.^[7] Suudi Arabistan'da yapılan bir çalışmada tedavi amaçlı bitkisel ürün kullananların oranı %94'dür.^[12] Bu çalışmada da literatüre benzer şekilde katılımcıların yüksek oranda (%79,5) bitkisel tedavi kullandığı saptanmıştır. Türkiye'de bitkisel tedavi kullanımına yönelik bir diğer çalışmada katılımcıların %60'ının bitkisel tedavi kullandığı belirtilmiştir.^[13] Bitkisel tedavilerin yaygın kullanımında sosyo-kültürel nedenlerin etkili olduğu düşünülmektedir. Türkiye'de birinci basamakta yapılan diğer çalışmalarda bitkisel tedavi oranları sırası ile %33,7, %37,2 ve %47,1 olduğu görülmüştür.^[9,10,14] Bu çalışmada Türkiye'deki birinci basamakta yapılan çalışmalara göre daha yüksek oranda bitkisel tedavi kullanımının olduğu görülmektedir. Bitkisel tedavi kullanım oranına yönelik bu farklılıkların çalışmaların yapıldığı bölgelerin, halkın sosyo-demografik özelliklerinin, sosyo-kültürel farklılıklarının olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Sosyo-demografik özellikler ve kronik hastalıklarla ilgili değişkenler göz önüne alındığında, bitkisel tedavi kullanım oranları kadınlarda yüksek (%90,1) tespit edilmiştir. Almanya'da 2019 yılında yayınlanan bir araştırmada benzer şekilde kadınlar ve uzun süreli eğitim alanlarda bitkisel tedavilerin yüksek oranda kullanıldığı bulunmuştur.^[7] Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 2017 yılında yayınlanan bir çalışmada da bitkisel tedavi kullanımının yüksek eğitim düzeyi olan kişilerde ve kadınlarda daha yüksek oranda olduğu bulunmuştur.^[11] Türkiye'de de birinci basamakta yapılan çalışmalarda benzer şekilde kadınlarda ve yüksek eğitim durumu olanlarda bitkisel tedavi kullanımının daha fazla olduğu bildirilmiştir.^[10,15] Bu çalışmada literatüre benzer şekilde kadınların bitkisel tedavileri kullanım oranı yüksek bulunmuştur. Ancak çalışmada, diğer çalışmalardan farklı olarak eğitim düzeyinin bitkisel tedavi kullanımına bir etkisinin olduğuna yönelik anlamlı bir veri elde edilememiştir. Çalışmada, gelir durumuna ve kronik hastalık varlığına göre anlamlı farklar bulunmamıştır. Bu durumun çalışmadaki katılımcı sayısının ve katılımcılar içerisinde kronik hastalığı olanların sayısının düşük olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada, bitkisel tedavi kullanan katılımcıların yarısının bağımsızlığı güçlendirmek için bitkisel tedavileri kullandıkları bulunmuştur. Benzer şekilde Türkiye'de 2021 yılında yayınlanan bir çalışmada da katılımcıların %50'sinin bağımsızlık sistemlerini güçlendirmek için bitkisel tedavileri kullandıkları tespit edilmiştir.^[6] Bu durumun son dönemde özellikle bitkisel ürün reklamlarında kullanılan bağımsızlık vurgusundan kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Almanya'da 2018 yılında yapılmış bir çalışmada bitkisel tedavi kullanma amacının sağlığı geliştirmek, hastalıkları önlemek, hastalıkları tedavi etmek olduğu bulunmuştur.^[7] Bu çalışmada da katılımcıların hastalığın ilerlemesini engellemek ve tamamen iyileşmek amacı ile bitkisel tedavi kullandıkları bulunmuştur. Bu durumda insan ömrünün uzaması ve ilerleyen yaşla birlikte kronik hastalıkların artması ile kişiler için hastalıkların ilerlemesini önlemek ve tamamen iyileşmek önemli hale gelmiş olabilir.

Çalışmada en sık kullanılan bitkisel tedavilerin, nanelimon (%57,8), ıhlamur (%56,6), bitkisel çaylar (%49,6) olduğu bulunmuştur. Türkiye'de 2020 yılında yayınlanan Adana'da bir Aile Sağlığı Merkezi'nde yapılan araştırmada da benzer şekilde katılımcıların %65,2'sinin bitkisel çaylar, %26,6'sının ıhlamur ve %8,2'sinin nanelimon kullandığı bulunmuştur.^[10] Katılımcılar arasında daha yüksek oranda tercih edilen bitkisel

tedaviler çoğunlukla gribal enfeksiyonda kullanılan bitkisel ürünlerdir. Literatürde de bu çalışmaya benzer şekilde bitkisel ürün kullanımının daha çok gribal enfeksiyon durumlarında kullanıldığı bulunmuştur.^[10] Bu benzer ürün kullanımının birinci basamağa sıklıkla üst solunum yolu şikayetleri (grip vb.) ile ilgili başvurulardan kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Almanya'da yapılan bir çalışma ise katılımcıların sıklıkla nane, papatya, ada çayı, zencefil, okalptüs, kedi otu ve ısırgan kullandığı bulunmuştur.^[7] Amerika'da yetişkinlerle yapılan bir çalışmada ise bitkisel ürün olarak ekinezya, ginseng, ginkgo, sarımsak kullanıldığı bulunmuştur.^[17] Çalışmalarda bulunan bitkisel ürünlerin kullanım farklılıkları buldukları ülkelerin kültürel nedenlerinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Ancak literatürde kullanılan bitkisel ürünler dikkate alındığında tercih edilen ürünlerin bağımsızlığı güçlendirici ve gribal enfeksiyonlarına yararlı olma yönlerinin öne çıktığı görülmektedir.

Bitkisel tedaviler geçmişten günümüze daha doğal olarak değerlendirilmektedir.^[6] Bu çalışmada katılımcıların bitkisel tedaviyi yüksek oranda doğal buldukları anlaşılmıştır. Türkiye'de ebeveynlerle yapılan bir çalışmada da benzer şekilde ailelerin bitkisel tedavileri yüksek oranda doğal bulduğu görülmektedir.^[18] Üniversite öğrencilerine yönelik bir çalışmada da öğrencilerin %52,1'inin bitkisel tedavileri doğal ve güvenli buldukları tespit edilmiştir.^[10] Katılımcılar bitkisel tedavileri daha doğal buldukları için yan etkisinin de az olduğunu düşünmektedir. Literatürde de bitkisel tedavilerin doğal ve zararlı olmadığı, yan etkisinin az olduğu görüşü hakimdir.^[19] Mevcut çalışma literatürle benzerlik göstermektedir. Diğer yandan çalışmada her ne kadar katılımcılar bitkisel tedaviyi daha yüksek oranda doğal bulduğunu belirtse de sentetik ilaçları bitkisel tedavilerden daha etkili bulmaktadırlar. Bitkisel tedavilerin, doğal ve etkili olduğu görüşü hakim olsa da her zaman güvenli olmadığı aynı zamanda olumsuz etkilere de yol açabilme potansiyeline sahip olabileceği unutulmamalıdır.^[17] Toplumda doğal olan şey zararsızdır gibi bir algı olsa da bu düşünce yerinde değildir. Bitkiler bünyelerinde farklı etken maddeler barındırmaktadır. Bu etken maddeler bazı insanlara yararlı olabileceği gibi bazı insanlara toksik etkiler de yaratabilir.^[20] Hatta bazı çalışmalarda bu ürünlerin kullanımının ölümcül etkilerinin de olduğu da değinilmiştir.^[21]

Bu çalışmada katılımcıların bitkisel tedaviler hakkındaki bilgi kaynakları %65,4 ile aileden biri, akrabalarındır. Literatürde bu çalışmadan farklı olarak katılımcıların

yüksek oranda bilgi kaynakları internet kullanımı olarak görülmektedir.^[10] Ancak bu çalışmada hem Türkiye'deki benzer çalışmalardan hem de Almanya'daki çalışmadan farklı olarak bilgi kaynağı akraba olarak bulunmuştur.^[7,10,22] Bu çalışmada internet ikinci sırada başvuru bilgi kaynağıdır. Bu durumun Türkiye'deki geçmişten gelen geleneksel geniş aile kavramının devam etmesinden ve aile bireylerine güvenden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Geleneksel tedavi yöntemleri ile ilgili farklı gruplar ile Türkiye'de yapılan çalışmalarda da bu çalışmaya benzer şekilde bilgi kaynağı yüksek oranda akraba/aile/arkadaş olarak bulunması çalışmamızı destekler niteliktedir.^[14,23-25] Suudi Arabistan'da 18 yaş üstü bireylerle 2018'de yapılan bir çalışmada da katılımcıların bitkisel tedaviler hakkındaki bilgi kaynakları birinci sırada arkadaş/komşu olarak bulunmuştur.^[26] Diğer yandan bilgi kaynaklarında yaşın da belirleyici bir etkisi olduğu söylenebilir. Zira yapılan bazı çalışmalarda yaşlıların bitkisel ürün kullanımında bilgi kaynaklarının daha çok akrabalık ilişkilerine dayandığı bulunmuştur.^[22,24,27]

Bu çalışmada bitkisel ürünlerin en çok aktardan temin edildiği görülmüştür. Katılımcıların %79,2'si bitkisel ürünleri aktardan almaktadır. Ancak bu durum sağlık açısından bazı riskleri barındırmaktadır. Türkiye'de Adana ilinde aktarlarda satılan bitkisel ürünler ile ilgili yapılan bir çalışmada bu ürünlerin kontrolden geçmeden doğrudan satıldığı, zararlı maddeler ve toksik metaller gibi testlerden geçirilmeden satılmasının sağlık açısından zararlı olduğu bulunmuştur.^[20] Tedavi amacıyla kullanılan bitkisel ürünler hakkındaki bir çalışmada da bitkisel ürünler için standardizasyon yapılmasının aktardan temin edilen ürünlerin potansiyel zararlarını önleyebileceğine değinilmiştir.^[28] Bitkisel ürünlerin standardizasyonunun olmaması aynı zamanda içeriklerindeki etken madde oranlarının da farklı olmasına yol açmaktadır. İçeriklerindeki bu farklılıklar bitkisel ürünlerin tedaviye etkisini değiştirmektedir. Yine bu durumun tedavi süresini, tedavinin başarılı olup olmasını etkileyebileceği düşünülmektedir.^[20]

Birinci basamak sağlık hizmetlerinin bir parçası danışmanlık hizmetidir.^[29] Ancak bu çalışmada katılımcıların %69,8'inin kullandıkları bitkisel tedaviyi doktora danışmadan kullandıkları bulunmuştur. Literatürdeki farklı araştırmalara bakıldığında; benzer sonuçlar bulunmuştur. McIntyre ve ark. Avustralya'da anksiyete belirtisi yaşayan ve bitkisel tedavi kullanan kişiler üzerinde yaptığı çalışmada %48'inin kullandıkları bitkisel tedavileri doktoruyla paylaşmadığı anlaşılmıştır.^[30] Türkiye'deki diyabetli hastalarla

yapılan bir çalışmada kişilerin %76,8'inin kullandıkları bitkisel ürünler hakkında doktora bilgi vermedikleri bulunmuştur.^[31] Benzer şekilde Türkiye'de 2023 yılında yapılan çalışmada da katılımcıların %79,53'ünün doktora bilgi vermeden bitkisel tedavi kullandığı bulunmuştur.^[32] Bu çalışma literatürdeki çalışmalarla tutarlıdır. Ayrıca kişilerin genellikle bilgi kaynağının akrabaları olması ve bitkisel ürünleri de aktarlardan almaları kendi kendini tedavi etmeye çalıştıklarını düşündürmektedir. Kullanılan bitkisel tedavilerin doktora danışılmaması sonucunda olumsuz yan etkilerin ve ilaç etkileşimlerinin oluşabileceği düşünülmektedir. İlaç etkileşimlerinin kişilerin kullandığı diğer ilaçların dozlarını etkileyebileceği unutulmamalıdır.^[33] Bu nedenle sağlık profesyonellerinin kişilerin bitkisel tedavi kullanıp kullanmadıklarını da sorgulaması gerektiği düşünülmektedir.

Kısıtlılıklar

Çalışmanın bir Aile Sağlığı Merkezinde küçük bir grup katılımcı ile yapılmış olması, örneklem sayısının az olması ve anketin katılımcıların subjektif ifadelerine dayalı olması çalışmanın kısıtlılıklarıdır. Anketler yüz yüze doldurulması nedeni ile hastalarda cevap yanlılığına neden olmuş olabilir. Bu nedenle genelleme yapılırken dikkatli olunmalıdır.

SONUÇ

Bitkisel tedaviler geçmişten günümüze sıklıkla başvuru tedavi yöntemlerinden biridir. Özellikle son yıllarda doğal ve sağlıklı yaşama duyulan özlemlerle birlikte bitkisel tedaviler daha doğal olarak görüldüğünden en sık başvuru tedavi yöntemlerinden biri olmuştur. Bu çalışmada literatürdeki çalışmalara benzer şekilde katılımcıların yüksek oranda bitkisel tedavi kullandıkları görülmektedir. Ancak gerek çalışmada gerekse literatürde katılımcılar bitkisel tedavileri doktorlara danışmadan kullanmakta ve bu da bitkisel tedavilerin bilinçsiz kullanılmasına neden olmaktadır. Gün geçtikçe bitkisel tedavi kullanan kişilerin sayısının arttığı düşünüldüğünde bitkisel tedavilerin olumlu ya da olumsuz etkilerinden dolayı hekim kontrolünde kullanımı önem arz etmektedir.

Etik Kurul Onayı: Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan onay alındı (12.12.2023 - 20).

Çıkar Çatışması: Yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

Ethics Committee Approval: The study was approved by the Pamukkale University Faculty of Medicine Non-Interventional Clinical Research Ethics Committee (12.12.2023 - 20).

Conflict of Interest: None.

Funding: None.

KAYNAKÇA

- World Health Organization (WHO). General Guidelines for Methodologies on Research and Evaluation of Traditional Medicine. <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/66783/W?sequence=1> adresinden 04/05/2024 tarihinde erişilmiştir.
- World Health Organization (WHO). Guidelines on Good Manufacturing Practices (GMP) for Herbal Medicines. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241547161/> adresinden 05/05/2024 tarihinde erişilmiştir.
- Ünal M, Dağdeviren HN. Geleneksel ve tamamlayıcı tıp yöntemleri. *Euras J Fam Med.* 2019;8(1):1-9.
- World Health Organization (WHO). Global Report on Tradition and Complementary Medicine 2019. <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/312342/9789241515436-eng.pdf?sequence=1/> adresinden 30/04/2024 tarihinde erişilmiştir.
- Wachtel-Galor S, Benzie IFF. Herbal Medicine: An Introduction to Its History, Usage, Regulation, Current Trends, and Research Needs. In: *Herbal Medicine: Biomolecular and Clinical Aspects.* CRC Press/Taylor & Francis, Boca Raton (FL); 2011:1-30.
- Ceyhan D, Tasa Yiğit T. Güncel Tamamlayıcı ve Alternatif Tıbbi Tedavilerin Sağlık Uygulamalarındaki Yeri. *DÜ Sağlık Bil Enst Derg.* 2017;6(3):178-89.
- Welz AN, Emberger-Klein A, Menrad K. The importance of herbal medicine use in the German health-care system: Prevalence, usage pattern, and influencing factors. *BMC Health Serv Res.* 2019;19:952-63.
- T.C. Resmi Gazete. Geleneksel Bitkisel Tıbbi Ürünler Ruhsatlandırma Yönetmeliği. 3 Şubat 2023, Sayı: 32093. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/02/20230203-5.htm> adresinden 30/4/2024 tarihinde erişilmiştir.
- Özcan B, Küçük İG. Uşak ilinde birinci basamak sağlık hizmetine başvuran hastaların bitkisel ürün kullanma ile ilgili tutum ve görüşleri üzerine tanımlayıcı bir araştırma. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi.* 2023;13(3):665-71.
- Solak Y, Kaya E, Yoldaşcan B. Aile sağlığı merkezine başvuranların bitkisel ürünler ve bitkisel tedaviler ile ilgili bilgi ve tutumları. *Fırat Tıp Dergisi.* 2020;25(4):213-18.
- Rashrash M, Schommer JC, Brown LM. Prevalence and predictors of herbal medicine use among adults in the united states. *Journal of Patient Experience.* 2017;4(3):108-13.
- Alkhamaiseh SI, Aljofan M. Prevalence of use and reported side effects of herbal medicine among adults in Saudi Arabia. *Complement Ther Med.* 2020;48:102255.
- Koçtürk, OM, Kalafatçılar ÖA, Özbilgin N, Atabay H. Türkiye’de bitkisel ilaçlara bakış. *Ege Üniv. Ziraat Fak. Derg.* 2009;46(3):209-14.
- Oral B, Ozturk A, Balci E, Sevinc N. Aile sağlığı merkezine başvuranların geleneksel /alternatif tıpla ilgili görüşleri ve kullanım durumu. *TAF Prev Med Bull.* 2016;15(2):75.
- Özçelik G, Toprak D. Bitkisel tedavi neden tercih ediliyor? *Ankara Med J.* 2015;15(2):48-58.
- Terkeş N, Özer Z, Ayaz G. Hipertansiyon hastalarının tamamlayıcı terapi uygulamalarından bitkisel ürünleri kullanma durumu. *Türk J Card Nur.* 2021;12(27):10-7.
- Gardiner P, Graham R, Legedza AT, Ahn AC, Eisenberg DM, Phillips RS. Factors associated with herbal therapy use by adults in the United States. *Altern Ther Health Med.* 2007;13(2):22-9.
- Akkuş A, Mancak Karakuş M, Koca Çalışkan U. Çocuklarda bitki ve bitkisel ürün kullanımının araştırılması. *Sağlık Bil Değer.* 2022;12(3):503-10.
- Lazarou R, Heinrich M. Herbal medicine: Who cares? the changing views on medicinal plants and their roles in british lifestyle. *Phytother Res.* 2019;33:2409-20.
- Kayıran SD, Kirici S. Adana (Türkiye) Aktarlarında Tedavi Amacıyla Satılan Bitkisel Droglar. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi.* 2019;22(2):183-92.
- Başaran N, Paslı D, Başaran AA. Unpredictable adverse effects of herbal products. *Food and Chemical Toxicology.* 2022;159:112762.
- Sucaklı MH, Ölmez S, Keten HS, Yenicesu C, Sarı N, Çelik M. Üniversite öğrencilerinin bitkisel ürünleri kullanım özelliklerinin değerlendirilmesi. *Medicine Science.* 2014;3:1352-60.
- Şensoy N, Özdiñç Ş, Yılmaz O, et al. Üniversite hastanesine başvuran hastaların tamamlayıcı ve alternatif tedavi kullanımına yönelik tutum ve davranışları. *Kocatepe Medical Journal.* 2020;21(3):258-63.
- Dedeli O, Karadakovan A. Yaşlı bireylerde ilaç kullanımı, tamamlayıcı ve alternatif tedavi uygulamalarının incelenmesi. *Spatula DD.* 2011;1:23-32.
- Ak N, Baran Aksakal F. Bazı aile sağlığı merkezlerine başvuranların geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları ile ilgili bazı bilgi ve tutumları. *J Tradit Complem Med.* 2020;3(2):191-8.
- Al Akeel M, Al Ghamdi W, Al Habib S, Koshm M, Al Otaibi F. Herbal medicines: Saudi population knowledge, attitude, and practice at a glance. *J Family Med Prim Care.* 2018;7(5):865.
- Mahomoodally MF, Roumysa B. Associations between the use of herbal therapy and sociode-mographic factors. *Spatula DD.* 2013;3:59-68.
- Erdem S, Ata Eren P. Tedavi Amacıyla Kullanılan Bitkiler Ve Bitkisel Ürünlerin Yan Etkileri. *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi.* 2009;66(3):133-41.
- Gamsızkan Z, Cangür Ş. Hastaların Aile Hekimliği Hizmetlerini Kullanım Alışkanlıkları. *VHS.* 2024;14(3):351-5.
- McIntyre E, Saliba AJ, Wiener KK, Sarris J. Herbal medicine use behaviour in australian adults who experience anxiety: A descriptive study. *BMC Complement Altern Med.* 2016;16:60.
- Ergün U, Ürk A, Kırık A, Uysal A, Eroğlu M. Diyabetik hastalarda ilaç dışı bitkisel ürün veya diğer yöntemlerin kullanımı. *Kocatepe Tıp Dergisi.* 2021;22(2):119-24.
- Ersanlı C, Aydın Berktaş, Ö, Tutar, S O. Determination of herbal product usage situations in pregnancy. *BAUN Health Sci J.* 2023;12(2):329-35.
- Kalkan Ş. Bitkisel Ürünlerle Tedavilerde İlaç Etkileşimleri. *DEU Tıp Derg.* 2017;31(1):41-50.